

To blend ot not to blend: (hoger) onderwijs in de 21ste eeuw

Pauwels, Caroline; Danckaert, Jan

Published in:

Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid

Publication date:

2021

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Pauwels, C., & Danckaert, J. (2021). To blend ot not to blend: (hoger) onderwijs in de 21ste eeuw. *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 2020-21(1-2), 20-25.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

To blend ot not to blend: (hoger) onderwijs in de 21ste eeuw

Caroline Pauwels* en Jan Danckaert**

De 21ste eeuw noopt hogescholen en universiteiten tot een herijking van hun pedagogisch project. Die noodzaak bestond al voor de COVID-19-crisis, maar wordt er nu wel door aangescherpt. Te vaak wordt elke hervorming of modernisering van het hoger onderwijs gelijkgesteld aan de invoering van nieuwe digitale technologieën. Critici stellen zich daar terecht vragen bij. In deze bijdrage schetsen we hoe we aan de Vrije Universiteit Brussel de herijking van ons pedagogisch project zien. Via een analogie met de muziek geven we aan dat, wat ons betreft, ons onderwijs “blended” zal zijn, meer interdisciplinair en meer coachend, en ook nieuwe cross-overs zal zoeken. Bovendien kiezen we resoluut voor een inbedding in de Brusselse grootstedelijke context.

I. Inleiding

Wie een uitvoering van de *Maria Vespers* van Monteverdi door Philippe Herreweghe in de Crete Senesi in Toscane mocht bijwonen, zal het met ons eens zijn: er gaat niets boven zo’n magistrale live-uitvoering, op authentieke barokinstrumenten, in een even magnifiek als authentiek historisch kader. Voor wie de kans niet heeft om zich naar Toscane te begeven, zijn er echter gelukkig alternatieven: je kunt een uitvoering bijwonen in een concertzaal in België, je kunt de opname thuis beluisteren via een digitale drager of streamen via één van de toeleveranciers op het internet. En zo kan iedereen toch van deze sublieme muziek en uitvoering genieten.

Of neem de uitzonderlijke uitvoering door de *Opéra de Paris* van Rameau *Les Indes galantes*, waarin de operazangers begeleid werden door straatdancers met typische *hiphopmoves*. De regisseur en de choreografe brachten de stedelijke context letterlijk binnen in het operagebouw, waardoor het spektakel zowel muzikaal als visueel uitermate aan kracht won. Onvergetelijk voor wie er bij was. Wij behoorden jammer genoeg niet tot deze selecte groep, maar konden ook deze uitvoering via het internet bekijken

en herbekijken¹. En eerlijk, we waren met verstomming geslagen.

De voorbije maanden, tijdens de soms verhitte, maar ook terechte discussie over de plaats van het digitale in het hoger onderwijs, moesten we wel vaker aan deze twee voorbeelden uit de wereld van de muziek denken. Ze illustreren een aantal fenomenen die immers ook relevant zijn voor de toekomst van het hoger onderwijs. Eén, niet alle uitvoeringen kunnen noch moeten in een authentieke setting, op authentieke instrumenten worden gespeeld. Twee, een digitale uitvoering kan weliswaar nooit hetzelfde zijn als een liveversie, maar dan moet die liveversie wel uitmuntend zijn en een meerwaarde bieden. Drie, een digitale versie garandeert een hoger, inclusiever en democratischer bereik. Vier, het binnenbrengen van niet-traditionele elementen in een traditionele setting werkt desoriënterend maar ook uitdagend. Vijf, verschillende media kunnen naast elkaar bestaan, zijn zelden vervangend maar kunnen verrijkend werken.

* Caroline PAUWELS is rector van de Vrije Universiteit Brussel.

** Jan DANCKAERT is vicerector Onderwijs- en Studentenbeleid aan de Vrije Universiteit Brussel

1 Een hoogtepunt kan worden bekeken via www.youtube.com/watch?v=TfQJZ76WR0U.

De COVID-19-pandemie heeft niet alleen onze samenleving, maar ook ons onderwijssysteem op zijn grondvesten doen daveren². Toen midden maart 2020 scholen, hogescholen en universiteiten hals over kop moesten overgaan tot de fysieke sluiting van de instellingen, maakten lesgevers op alle onderwijsniveaus – soms deels voorbereid, soms helemaal onvoorbereid, maar altijd bruusk – op enkele dagen tijd noodgedwongen de overgang naar digitale lesvormen en methodieken. Sommigen, voor wie deze overgang een ware beproeving was, steken vandaag hun heimwee naar de hen meer vertrouwde lesvormen niet onder stoelen of banken. Anderen ontdekten hulpmiddelen en tools, van *Zoom* over *Teams* tot *Panopto* en *BigBlueButton*, waarvan ze het bestaan niet eens vermoedden maar zien nu, na het overwinnen van heel wat drempels en technische moeilijkheden, de voor- en nadelen van de digitale omslag. Nog anderen besloten zelfs dat ze nooit meer terugwillen naar de oude lesvormen.

Naar analogie van de twee voorbeelden uit de muziekwereld zullen we argumenteren dat, één, de digitale lesvormen, met inachtnaam van een aantal randvoorwaarden, best waardevol kunnen zijn in het hoger onderwijs als aanvulling van en in combinatie met meer klassieke lesvormen en, twee, dat het een enorme meerwaarde kan zijn om gebruik te maken van de specifieke context waarin je je als instelling voor hoger onderwijs bevindt.

II. Onderwijs in de 21ste eeuw

De eerste twintig jaar van de 21ste eeuw liggen achter ons. Dat noopt ons minstens tot de reflectie of het pedagogisch project dat we in het hoger onderwijs hanteren, wel gelijke tred houdt met de internationale evoluties en tendensen inzake onderwijsvormen, -inhouden en -technologieën. De COVID-19-crisis heeft de universiteiten en hogescholen gedwongen tot een brutale en ongeziene ommezwaai naar louter digitaal afstandsonderwijs. De vraag is echter of de Vlaamse instellingen voor hoger onderwijs die transitie al niet veel eerder hadden moeten inzetten. Hadden we al niet veel vroeger een “zachte”, geplande en begeleide omslag naar zgn. “*blended learning*” moeten maken?³.

Blended learning, of “gemengd leren”, is, voor alle duidelijkheid, geen ander woord voor digitaal

afstandsonderwijs; het is dan ook fout het tot dat aspect te herleiden. De term verwijst naar een pedagogische aanpak gesteund op een weloverwogen en doordachte afwisseling van onderwijsvormen. Daarbij gaat het dan om onderwijs dat zowel werkvormen omvat die fysieke aanwezigheid vereisen, als vormen die online worden aangeboden; in beide gevallen bij voorkeur gekenmerkt door een interactieve modus. Interactief onderwijs kan zowel in een digitale context plaatsvinden, als fysiek in de aula, als op andere plaatsen dan in een klassieke aula. Maar evenzeer kan in beide onderwijsvormen het interactieve element volledig ontbreken. Meer nog: vandaag is in opleidingen die, als gevolg van stijgende studentenaantallen evolueren naar massaonderwijs, net in de fysieke onderwijscontext het element van interactie vaak afwezig. Mogelijk kan daar, via de aanvulling met een digitale component, de vanuit pedagogisch oogpunt zo noodzakelijke interactie zelfs worden hersteld.

Het is toch merkwaardig dat net de Vlaamse universiteiten en hogescholen, die aan de top staan voor wat betreft wetenschap en innovatie, als het gaat om onderwijs eerder terughoudend bleken in het omarmen van de digitale mogelijkheden. Uiteraard is het goed om kritisch te staan en niet elke vernieuwing zomaar te omarmen: digitalisering mag en kan nooit een doel op zich worden. De waarschuwing die Dirk VAN DAMME uitsprak ten aanzien van het lager en secundair onderwijs is terecht: “Meer technologie leidt niet automatisch tot meer kwaliteit. Het idee leeft dat onbezonnen innovatie in Vlaanderen verantwoordelijk is geweest voor de daling van kwaliteit. We mogen niet dezelfde fout maken door nu holderdebolder technologie te vertrouwen” (*De Standaard*, 27 juni 2020). Maar ontegensprekelijk schept digitale technologie ook nieuwe en interessante mogelijkheden die tot nu toe onderbenut bleven, in het bijzonder dan in het hoger onderwijs.

Vandaag berusten vooruitgang in wetenschap en innovatie in zowat alle domeinen op digitale hulpmiddelen (*open science*, *open data*). Het digitale zal in deze eeuw, zoals Yuval Noah HARARI in verschillende publicaties beschrijft, een hoe langer hoe grotere rol spelen⁴. Het digitale zal onvermijdelijk alle aspecten van het leven beroeren: gezondheid, werk, vrije tijd, economie, financiën, bestuur, beleid. Geloven dat het onderwijs ervan kan worden gevrijwaard, is dan ook weinig realistisch. De vraag is veeleer hoe en onder welke voorwaarden die introductie zal gebeuren. Dat is waar het debat vandaag over moet gaan.

Onderwijs legde traditioneel erg veel (te veel?) nadruk op informatieoverdracht van een “alwetende” docent/leraar naar een “onwetende” student/leerling. Maar als we ervan uitgaan dat in de toekomst in toenemende mate meer dan

2 Zie o.a. de tekst van Carta Academica in *Le Soir* via <https://plus.lesoir.be/310721/article/2020-07-04/enseignement-distance-loin-des-yeux-loin-du-coeur-des-missions-de-luniversite>.

3 “Blended learning” wordt regelmatig te eng geassocieerd met louter digitaal onderwijs. Dat is het dus niet. **Het gaat om gemengde leer- en werkvormen**, met afwisseling van onlineonderwijs (lieft interactief) en leervormen met fysieke interactie. Het is de pedagogisch verantwoorde afwisseling (“blend”) in functie van de te behalen leerdoelen die “blended learning” zo interessant maakt. Er zijn overigens experts die de term blended learning breder interpreteren en er ook bv. stages of veldwerk toe rekenen.

4 Yuval Noah HARARI, *Sapiens* (Londen, 2014), *Homo Deus* (Londen, 2016) en *21 Lessons for the 21st century* (Londen, 2018).

genoeg informatie zal te vinden zijn op het internet en in *online courses*, dan zal de uitdaging er vooral in bestaan hoe de *juiste* informatie te vinden, hoe de overvloed aan informatie te *filteren*, hoe *kritisch* met die informatie om te gaan, hoe wetenschappelijke informatie te onderscheiden van *fake news*. De meest belangrijke opdracht voor het onderwijs wordt dan studenten voorbereiden om zich aan te passen aan die realiteit. Informatieoverdracht alleen zal dan niet volstaan. Het zal erom gaan studenten de nodige vaardigheden, competenties en attitudes mee te geven die ze nodig zullen hebben voor een toekomst die er wellicht helemaal anders zal uitzien dan we ons nu kunnen voorstellen en waarvoor we ze nu dus best zo weerbaar en wendbaar mogelijk maken.

De docent moet daarom, naast een bron van kennis, ook een mentor en coach zijn, duidelijke vertrekkend van een waardepatroon. Aan de VUB is het academisch onderwijs gebaseerd op een mens- en maatschappijvisie waarin het “vrij onderzoek” centraal staat: vrije oordeelsvorming, sociale bewogenheid en maatschappelijk engagement, kritische vorming (historische kritiek, media- en digitale geletterdheid, ethische reflectie) en, *in fine*, verantwoordelijkheid. Ons onderwijs is erop gericht studenten te vormen met competenties op het vlak van kennisverwerving, inzicht en attitudes, noodzakelijk om in een complexe en snel evoluerende maatschappij als verantwoordelijk, onbevooroordeeld individu te functioneren. Die omslag kunnen maken van de alwetende, naar de inspirerende, gidsende en coachende docent zal voor het hoger onderwijs zo mogelijk nog crucialer zijn dan de invoering van welke nieuwe onderwijstechnologie dan ook.

De VUB wil zich profileren als een urbane universiteit, die stevig ingebed is in de superdiverse context van de Brusselse grootstedelijke regio⁵. Brussel is een unieke stad in België, Europa en zelfs de wereld. Het is een meertalige, multiculturele maar ook een sociaal gefragmenteerde stad. Het is één van de drie meest kosmopolitische steden ter wereld en ook één van de belangrijkste politieke centra; dagelijks worden er beslissingen genomen die het leven van miljoenen burgers beïnvloeden. Het is een stad die vaak surrealistisch en altijd een beetje rebels is. Haar in verhouding opvallend jonge bevolking blijft toenemen⁶. Met meer dan 90.000 studenten (waarvan ongeveer één

derde in het Nederlandstalig hoger onderwijs) is het de grootste studentenstad van het land, alhoewel dit aspect soms overschaduwd wordt door de andere functies van de stad. De Brusselse studenten zijn verspreid over een groot aantal instellingen van hoger onderwijs en volgen les in verschillende talen, waaronder in hoofdzaak het Frans, het Nederlands en het Engels. En er zijn, niet te vergeten, ook een aantal instellingen die op topniveau onderwijs in de kunsten verschaffen.

En hier wordt de les van de uitvoerders van *Les Indes galantes* bijzonder relevant: net zoals een authentieke muzikale uitvoering niet alleen *kan* worden gecombineerd met de hedendaagse stadscultuur, maar er zelfs aan kracht door wint, biedt Brussel onze studenten en docenten concrete kansen om vernieuwende leer- en onderzoeksstrategieën op te zetten, aangepast aan de superdiverse en meertalige grootstedelijke context. Ons hoger onderwijs wordt sterker en relevanter naarmate het gebruik weet te maken van de specifieke context waarin je je als instelling bevindt: dat is onze vaste overtuiging.

Daarom bereiden we onze studenten nadrukkelijk voor op het opnemen van maatschappelijk engagement, op de uitdagingen die ze in hun toekomstige loopbaan te wachten staan, op voortdurende zelfontplooiing en op het omgaan met verandering. Daarom hebben we projecten zoals *Univer.City* en *weKonekt.brussels* opgezet; wederzijds verrijkende partnerschappen met een veelheid van stedelijke actoren (socioculturele, politieke, economische ...). In die projecten werken interdisciplinair samengestelde groepen van studenten, met de partners, rond problemen die de partnerorganisaties aanreiken. We maken in ons onderwijs ook nadrukkelijk gebruik van de expertise die aanwezig is in de stad: studenten rechten krijgen bijvoorbeeld een les grondwettelijk recht, in het Vlaams Parlement, met een bijdrage van de voorzitter van deze parlementaire assemblee. Studenten handelsingenieur krijgen les over coöperatief ondernemerschap in de zetel van één van de oudste coöperatieve ondernemingen van het land, P&V. Of nog: studenten criminologie krijgen les in een gevangenis, samen met gedetineerden⁷.

Deze nieuwe lesvormen, die we onder de noemer *Community Engaged Research and Learning* (CERL) plaatsen, bereiden onze studenten beter voor op de grote uitdagingen (de “*grand challenges*”, de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen – SDG’s) waarmee onze wereld geconfronteerd wordt (klimaatverandering, vergrijzing,

5 De Amerikaanse *Coalition of Urban and Metropolitan Universities* (CUMU) omschrijft een “urban university” als “an institution of higher learning that is socially involved and serves as a resource for educating the citizens and improving the health of the city or region in which it is located” en een “civic university” als “an institution that has a place-based strategy about how it connects to its local city area and local community”. Over “civic university”, zie o.a. Bert VAN DER ZWAAN, *Haalt de universiteit 2040? een Europees perspectief op wereldwijde kansen en bedreigingen*, Amsterdam, 2016.

6 Brussel is de Europese hoofdstad met de grootste fractie 0- tot 19-jarigen in verhouding tot de rest van de bevolking.

7 Deel van onze *weKonekt.brussels*-aanpak is ook gestoeld op de zgn. “infrastructure as a service”-filosofie. In plaats van steeds weer te blijven investeren in nieuwe infrastructuur op onze campussen, sluiten we meer en meer samenwerkingen af met partners in de stad. Wij maken gebruik van hun infrastructuur en in ruil stellen wij bv. onze expertise ter beschikking. In een stedelijke omgeving, waar ruimte schaars en duur is, kan het een manier zijn om er op meer duurzame wijze mee om te springen.

mobilitéitsvraagstukken, duurzaamheid, pandemieën ...). Al deze uitdagingen vergen meestal een multi-, inter- of transdisciplinaire aanpak, waarop we onze studenten moeten voorbereiden. En ze vereisen ook een aanwezigheid *in* de stad, een interactie *met* de stad. Vandaar ook dat *geen enkele* opleiding aan de VUB ervoor gekozen heeft om in 2020-2021 zuiver digitaal te gaan, zoals sommige universiteiten in het buitenland wel gedaan hebben⁸. De stedelijke context maakt immers integraal deel uit van ons pedagogisch model.

III. Digitale uit- en insluiting

Misschien is het goed om nog even in te gaan op de kwestie waarom we pleiten voor de verdere overgang naar “*blended learning*” en niet voor een terugkeer naar de oude vertrouwde lesvormen. Leveren we ons onderwijs daarmee immers niet over aan “*les marchands du virtuel*”, aan *Microsoft Teams*, *Moodle*, *Canvas*, *TestWe*, *Respondus* en andere *Zooms*? Versterken we daarmee niet de sociale en andere ongelijkheden in het hoger onderwijs? Gaan we er niet te snel aan voorbij dat niet alle studenten over een rustige leeromgeving en stabiele internetverbinding beschikken⁹. Gaat dit niet ten koste van het aanleren van praktische vaardigheden, van het promoten van kritisch denken, van het belang van een authentieke leerling-meesterrelatie in het hoger onderwijs? Allemaal terechte vragen waarop het antwoord niet anders dan genuanceerd kan zijn.

Het klopt natuurlijk dat de belangen van de digitale aanbieders (de “*providers*”) zeker niet altijd gelijklopen met de belangen die de onderwijsactoren voor ogen hebben. Maar geldt dit niet evenzeer voor het klassieke, klassikale onderwijs? Hebben de adepten van het geschreven en gedrukte woord geen uitgevers nodig, van wie de belangen ook niet steeds sporen met een sociaal en inclusief onderwijs? Hebben deze uitgevers zich ook niet jaar na jaar verrijkt op kosten van onze studenten, door ze jaarlijks dure handboeken en werkschriften te laten betalen? Hebben deze uitgevers zich ook niet jaar na jaar verrijkt met het uitgeven van wetenschappelijke tijdschriften, waarvoor de inhoud hen, meestal gratis, werd aangeleverd door de onderzoekers, waarvoor andere onderzoekers via *peer reviewing*, eveneens gratis, instonden voor de controle op de kwaliteit en waarvoor bibliotheken en onderzoeksinstellingen daarna dure abonnementen moesten betalen om dezelfde inhoud in de wetenschappelijke gemeenschap verspreid te krijgen?

Moeten we niet verheugd zijn dat de *open science policy* van de EU aan dat verdienmodel een einde wil maken? Moeten we niet blij zijn dat de zoektocht naar een COVID-vaccin zonder twijfel versneld zal worden door de nieuwe Europese *open data policy*, waardoor onderzoekers *in real time* kunnen verder bouwen op data die, bij wijze van spreken, de dag ervoor werden verzameld door een groep onderzoekers aan de andere kant van de wereld?

Het klopt uiteraard dat niet alle studenten over een laptop, een stabiele internetverbinding en een rustige leeromgeving beschikken. Daar *moeten* we ons inderdaad zorgen over maken. We hebben tijdens de COVID-pandemie ontdekt dat sommige van onze studenten de digitaal aangeboden *content* enkel konden raadplegen via hun smartphone. Andere studenten beschikten voor de examens niet over een betrouwbare laptop of een stabiele internetverbinding, of konden zich thuis niet in een rustige leeromgeving voorbereiden. We hebben die studenten van laptops voorzien en de mogelijkheid geboden om digitale examens op de campus te komen afleggen of om er te komen studeren.

We hebben aan de VUB ongetwijfeld, gezien onze grootstedelijke inbedding, meer van deze sociaal kwetsbare studenten dan andere instellingen en de sociale problematieken zijn aan onze instelling vaak ook schrijnender. Maar kunnen we, in alle eerlijkheid, beweren dat de studenten die deze moeilijkheden acuut ondervonden tijdens de COVID-crisis, in een klassieke onderwijsvorm dezelfde leer- en slaagkansen zouden hebben als hun leeftijdsgenoten die deze problemen niet ondervinden? Behoort het beschikken over een laptop, of over een computer met webcam, een rustige leeromgeving en stabiele toegang tot internet, vandaag niet tot essentiële voorwaarden voor het creëren van redelijke slaagkansen in het hoger en zelfs ook in het secundair onderwijs? Moeten we deze voorwaarden niet garanderen voor *al* onze studenten, vanwaar ze ook komen? Moeten we geen actieve sociale politiek voeren die deze en andere studiekosten in kaart brengt en gelijke toegang garandeert voor al onze studenten? Aan de VUB menen we alleszins dat het antwoord op al deze vragen een ondubbelzinnig “ja” is.

We zijn ervan overtuigd dat diegenen die pleiten voor een één-op-één (of alleszins voor een weinig-op-één) leerling-meesterrelatie in het hoger onderwijs, voorbijgaan aan de gevolgen van de democratisering van het onderwijs, hoe onvolmaakt die democratisering overigens ook is; onze aula’s weerspiegelen immers nog lang niet de diversiteit die in onze steden aanwezig is. Mocht deze “tweede democratisering” in het hoger onderwijs zich daadwerkelijk voltrekken, waar wij alvast sterk voor pleiten, dan zullen onze aula’s nog voller zitten. Moeten we ons dan de vraag niet stellen of andere onderwijsvormen dan ex-cathedrales geven in overvolle aula’s niet veel effectiever zijn en of het digitale daarbij geen noodzakelijk hulpmiddel zal zijn?

8 Alhoewel we vermoeden dat sommige universiteiten, in het bijzonder sommige Engelse, deze keuze gemaakt hebben vanuit een businessmodel waarbij de inkomsten erg afhankelijk zijn van (hoge) inschrijvingsgelden en veel minder van de tussenkomst van de overheid.

9 Zie deze getuigenis via www.facebook.com/VewsRTBF/videos/2677836805870081.

We willen we er ook op wijzen dat afstandsonderwijs via digitale technologie voor een aantal doelgroepen ook net meer inclusief kan werken: we denken bijvoorbeeld aan werkstudenten, of studenten met gezinstaken, of studenten met beperkte mobiliteit. In het licht van levenslang leren zullen deze groepen studenten ook in aantal en in belang toenemen. Maar ook vele “klassieke” studenten, zeg maar zij die rond hun achttien jaar instromen in het hoger onderwijs, vertelden ons dat het studeren gefaciliteerd werd door de beschikbaarheid van veel meer onlinelesmateriaal, dat kon worden bekeken en herbekeken, op het eigen tempo, op het moment dat hen best uitkwam.

Ook hier geldt de analogie met muziekopnames en/of streaming: waarom de luisteraar/student de mogelijkheid van het herbeluisteren van een concert/magistrale les onthouden? Een klassiek hoorcollege is voorbij als de les is afgelopen. Als de les ook is opgenomen, kan de student ze naderhand rustig herbekijken. Zullen studenten dan nog wel naar de les willen komen, als alle materiaal ook digitaal beschikbaar is? *Idem*: wil de luisteraar nog wel naar concerten gaan als de uitvoering ook digitaal beluisterd kan worden? Het antwoord op deze vraag kan zeker “ja” zijn, op voorwaarde dat de live-uitvoering een meerwaarde betekent voor het publiek. Die meerwaarde moet en kan dan worden gecreëerd en kan bijvoorbeeld liggen in de interactie met de studenten, in de interactie tussen de studenten onderling (iets wat vele studenten in de afgelopen periode als een gemis bestempelden), in het inspelen op de actualiteit, in het leggen van verbanden, in het verwijzen naar wat in andere colleges werd geleerd ... Trouwens, we zien ook dat studenten steeds vaker ook virtueel met elkaar interageren rond opleidingsonderdelen: het aantal Facebook-, Instagram-, WhatsApp- en andere groepen zal nog amper te tellen zijn, veelal buiten medeweten van de docent en haar/zijn team.

En wat met een aantal praktische werkvormen die moeilijk door afstandsonderwijs kunnen worden vervangen? Het klopt dat ook in het hoger onderwijs voor een hele waaier aan opleidingen het aanleren van praktische vaardigheden essentieel is. Denken we maar aan de rekenvaardigheden voor een toekomstig wiskundige of fysicus, de labovaardigheden voor een toekomstig chemicus of laborant, apotheker of ingenieur, de pedagogische vaardigheden voor een toekomstig leraar, maar ook aan de technieken van wondverzorging voor een toekomstig verpleger, de handelingen van een kinesist of de snijvaardigheden voor een toekomstig chirurg en, niet te vergeten, de spel- en instrumentvaardigheden voor een toekomstig muzikant. Het is evident dat hoewel ook hier digitale tools een hulp kunnen bieden, ze waarschijnlijk nooit helemaal de levensechte ervaring zullen kunnen vervangen. Indien de COVID-pandemie nog een tijd aanhoudt, zullen we hiervoor zeker en vast creatieve oplossingen moeten zoeken, waarbij de pedagogische noden zoveel mogelijk vervuld worden, met inachtna-

uiteraard van de nodige veiligheids- en hygiënische maatregelen. Dat zal een stevige uitdaging zijn, maar dit mag volgens ons geen argument zijn om dan maar de handdoek in de ring te werpen en te pleiten voor een “année blanche”, of een springjaar (of meteen maar meerdere springjaren ...).

Met alle Vlaamse universiteiten hebben we tijdens het academiejaar 2019-2020 inderdaad vooropgesteld: geen onderbreking van het onderwijs en zoveel mogelijk vermijden van studievertraging. We zijn en blijven er ook van overtuigd dat dit een rationeel en een sociaal, ja, zelfs een moreel principe is. Is het garanderen van het recht op onderwijs niet onze morele plicht als instellingen voor hoger onderwijs, zelfs in moeilijke omstandigheden? Mogen we verwijzen naar onze voormalige collega's aan de ULB, die na de sluiting van de universiteit ten gevolge van maatregelen genomen door de Duitse overheid, ervoor kozen om de lessen toch te doen doorgaan in de clandestiniteit, met gevaar voor hun leven?¹⁰.

Is het vermijden van studievertraging geen sociale maatregel? Wat zouden studenten tijdens zo'n springjaar in het midden van hun studies nuttig kunnen doen, in een wereld die geteisterd wordt door een pandemie? Waar zouden studenten uit sociaal minder begoede milieus de middelen vandaan moeten halen om zo'n jaar (of misschien zelfs jaren) financieel te overbruggen? Met welke studentenjobs kunnen ze zichzelf financieren als de economie in een diepe recessie zit?¹¹. En hoelang zal deze periode nog duren, aangezien er op de COVID-pandemie voorlopig geen einddatum staat, zolang er geen vaccin is en zolang dat vaccin niet in voldoende aantal is gefabriceerd om het te kunnen toedienen aan een grote meerderheid van de bevolking, wereldwijd?

Een laatste argument in het pleidooi voor *blended learning* vinden we in het *European universities*-initiatief van de Europese Commissie, dat zonder twijfel een paradigma-shift betekent voor het Europese hoger onderwijs. De VUB maakt deel uit van de Eutopia-alliantie van zes universiteiten, die elk in hun stad/regio het verschil willen maken en daarnaast ook inclusief en studentgericht zijn¹². Het Eutopia-onderwijsmodel verschilt radicaal van de klassieke Erasmusuitwisselingsschema's of van het opzetten van *joint degrees*. Wij vertrekken van bestaande opleidingsonderdelen (*Learning Units*), elk met hun specifieke onderwijsvormen, waarop we een netwerkfilosofie toepassen en waarrond we *Learning Communities* creëren over de zes universiteiten heen. Bij deze interactieve leergemeenschappen zijn naast

10 Waarmee we uiteraard niet willen suggereren dat de COVID-crisis te vergelijken is met een oorlogssituatie.

11 Vele studenten kwamen tijdens de lockdownperiode in de problemen door het wegvallen van studentenjobs; voor velen blijktbaar een noodzakelijke bron van inkomsten om hun studies te financieren en in hun levensonderhoud te voorzien.

12 Zie <https://eutopia-university.eu>.

medewerkers en studenten ook *stakeholders* van buiten de academische wereld betrokken. Dit kan maar hoeft niet altijd gepaard te gaan met fysieke mobiliteit, maar vergt wel altijd een *blended* onderwijsaanpak.

IV. Besluit: divers, democratisch en (deels) digitaal

Alvast aan de VUB gaan we de komende jaren met al onze kracht inzetten op een 21ste-eeuws, vernieuwd pedagogisch project. Het digitale zal daarin een plaats hebben, in synergie met andere onderwijsvormen. Voor *blended learning* bestaat geen uniek recept en dat is maar goed ook. Het is aan elke opleiding – en zelfs aan elke individuele docent – om het juiste evenwicht te zoeken tussen de verschillende lesvormen in functie van de leerdoelen en van de doelgroep. Omdat vandaag nog steeds te veel talent verloren gaat, zetten we tegelijkertijd acties op om digitale inclusie, en inclusie in het algemeen, te bevorderen; een hoofdstedelijke universiteit zal immers divers zijn, of zal niet zijn. We zien dat inzetten op diversiteit overigens niet alleen als deel van onze maatschappelijke plicht in functie van een verdere democratisering van het hoger onderwijs, maar ook als een multiplicator van kennis en inzicht. In een aula met vijftig verschillende nationaliteiten leer je door de interactie ook met multiperspectiviteit en complexiteit omgaan. Diversiteit legt de lat hoger, zowel voor studenten als voor docenten.

Als in de stad gevestigde universiteit verbinden we ons met de grootstedelijke regio en met de actoren die daar aanwezig zijn en stimuleren we onze studenten om projecten uit te voeren in nauwe samenwerking met die actoren. Zo bereiden we onze studenten voor op het opnemen van maatschappelijk engagement in een snel veranderende wereld, waarin lokale en globale uitdagingen samenvloeden. De SDGs (*sustainable development goals*) van de VN vormen daarbij een leidraad voor ons onderwijs en onderzoek, de universiteiten in de Eutopia-alliantie onze Europese partners.

Belangrijk is dat we onze studenten, naast kennis en inzicht, ook waardepatronen aanreiken die een leidraad kunnen zijn voor hun toekomstig professioneel en maatschappelijk handelen. Vanuit onze humanistische waarden willen we onze studenten helpen om antwoorden te bieden op huidige en toekomstige maatschappelijke vragen en uitdagingen. Onze docenten treden daarbij inspirerend en coachend op.

In ons pedagogisch project zullen digitale en meer klassieke lesvormen elkaar versterken. Net zoals het optimaal gebruiken van de specifieke context waarin we ons als grootstedelijke universiteit bevinden, een pijler wordt van ons onderwijsbeleid. De wereld waarin onze studenten hun

weg zullen moeten vinden, zal er anders uitzien dan wij ons vandaag kunnen voorstellen. Het is desondanks onze taak en verantwoordelijkheid ze daar zo goed mogelijk op voor te bereiden. We zijn ervan overtuigd dat de pedagogische aanpak waarvoor we kiezen dat ook zal doen. Zo plaveien we de weg voor de volgende vijftig jaar in het bestaan van de VUB.

